

'אמר ליה אביי לרבא: תא אחוי לך רמאי דפומבדיתא...' – בכמה מקומות בש"ס מבואר שהיו מצויים בפומבדיתא אנשים רמאים גנבים, כפי שהביאו רש"י בכתובות (פב. ד"ה פומבדיתא) ותוס' להלן (נב: ד"ה ר"א).

ואביי, שלמד ולימד בישיבת פומבדיתא, וגם היה שם ריש מתיבתא עד לפטירתו, (ע' ע"ז נה; סוף הוריות, ועוד), ידע והכיר את באי שער עירו. נרמז הדבר בשם המקום: **'פומבדיתא' – פום בדיתא, פה דובר בקדוה.**

(ע"ב) ('עמלק סימן) – ראשי תבות: ערב, מלוה, לוקח ראשון, קבלן. וזו לשון ריעב"ץ בהגהותיו: 'חידוש שנתנו סימן כזה, במי שנאמר בו 'תמחה את זכר עמלק'. אולי מצאו לו רמז מן הכתוב במאי דסיים קרא 'לא תשכח', שתיבת 'לא' מופסקת בטעם טפחא – להורות שיש בו מקום גם לשכחה, (דוגמא לזה דרשו בספר הזוהר באזהרות שבעשרת הדברות), ולהתיר להשתמש בו לאוקמי אגרסא, דכל מה דאסר רחמנא שרי (חולין קט): להכניס מנוול לבית המדרש לשבר כחו, ולהוציא ממנו ניצוץ קדושה שבו...!'

דף מז

הערות בפשט

'קבלן...' – רשב"ם פרש שקבל המעות מידו של המלוה ונתן לידי הלוה. וכתב הש"ך (לו סקט"ז): 'ותמה אני אם כתב רשב"ם זה' – שהרי באופן כזה אין שום חיוב בין הלוה למלוה, אלא כל תביעתו של המלוה – על הקבלן, (כמו שאמרו להלן קעד: וכו"ה בפוסקים – חו"מ קכט, יט). ואיזהו קבלן – כגון שאמר 'תן לו ואני נותן, תן לו ואני פורע'.

וב'תומים' (שם סק"ז) יישב על פי שיטת הרמ"ה (מובא בטור – קכט) שיש חילוק בין קבלן סתם לערב קבלן, שבזה מדובר כאן, וכיון שהזכיר לשון ערבות, לא נפטר הלוה, ויכול המלוה לתובעו. והסביר שם מדוע פרש הרשב"ם דוקא באופן זה. וכן פרש בדברי רש"י בגטין (מט:). ע"ש.

'בן אומן יש לו חזקה... ובן גולן אין לו חזקה... היכי דמי, אי אתו בטענתא דאבוהון, אפילו הנך נמי לא, אי דלא אתו בטענתא דאבוהון, אפילו בן גולן נמי?...' – לכאורה היה אפשר לפרש שבא בטענת עצמו, ומדובר שאביו חי, ולכך בן גולן אין לו חזקה, לפי שירא למחות בו מפני יראת אביו המסוכן (כדלהלן). ומזה שלא פרשו כן, יש לכאורה להוכיח שאין הדבר כן, וכשיטת הרמ"א (ב'דרכי משה' קנב – עפ"י תשובת מהר"ם. וכן פסק בסמ"ע שם), שאפילו האב חי, יש לבן חזקה, שאינו ירא למחות בו. (וכן משמע משו"ת הרשב"א ח"א תתקטו). וצ"ע בשיטת המהרש"ל (בתשובה לג) שמדובר כאן דוקא בשהחזיק ג"ש אחר מות האב, שכבר חלפה הלכה לה אלמותו של האב, 'כדמשמע צורתא דשמעתא למעיין שם'. וכבר הרגיש שם שמדברי מהר"ם בתשובה משמע שגם בעודו חי).

(ואולם אם טען הבן 'בפני הודה שמכרה לאבי' – אין זו טענה מועילה, כמו שכתב הרא"ש, שבשביל מוראו של האב, נאלץ להודות גם בפניו. אך למחות בפני עדים על גזלת הבן – אינו ירא כל כך. – כן חילקו בפרישה ובנתי"מ קנב, א).

'לא צריכא דקא אמרי עדים בפנינו הודה לו' – התוס' ועוד ראשונים כתבו שאין לגרוס 'עדים' (כגרסא שלפנינו, שהיא גרסת הרי"ף והרשב"ם) אלא שכך הבנים טענו – 'בפנינו הודה לו', ובן אומן ובן

אריס נאמנים בכך, ב'מיגו' שהיו יכולים לומר ממך קנינו. (ואם היה הדבר מפורסם שקבל מאביו, בטל המיגו ואין חזקתו חזקה – ע' שר"ת הריב"ש רנב).
ואין לשאול, הלא יכול לומר 'משטה הייתי' בהודאתי – שאין מקבלים טענה זו אלא באדם שהודה לחברו על חיובו (כשלא אמר לנוכחים 'אתם עדי'), אבל במודה לפטור את חברו במה שבידו, אין לומר כן. (ריטב"א. והביא שכן דעת הרא"ה והרמ"ה).
עוד תרץ הריטב"א, שמדובר שאין המערער טוען כן. (וע' במה שהעיר על כך ב'אילת השחר'). ועוד תרץ, שהמחזיק טוען שהודה בפני עדים ואמר להם 'אתם עדי'.

'היכי דמי גזלן? אמר רבי יוחנן: כגון שהחזיק על שדה זו בגזלנותא. ורב חסדא (בשו"ת הרשב"א ח"א תקמא) הגרסה: רב ששת) אמר: כגון דבית פלוני שהורגין נפשות על עסקי ממון' – 'שהחזיק' – היינו, שגזלה כבר פעם אחת, (ולאו דוקא שלש פעמים. ע' ריטב"א) והחזירו ב"ד לבעלים. וכיון שכן, אפילו החזיק בה ג' שנים אחרי כן, אין לו חזקה. (רמב"ן, רשב"א ור"ן).

– 'מר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי אהדדי'. (רא"ש. ויש פרוש נוסף (מובא ברמב"ן) שנחלקו באיזה גזלן אמרו שהודאת הבעלים אינה הודאה – ר' יוחנן אמר, מכיון שגזל שדה זו, אין הודאה מועילה, שהרי אלם הוא. ורב חסדא חלק, שלעולם הודאתו הודאה מלבד בגזלן הורג על עסקי ממון. ואולם הרמב"ן נקט שלא כפרוש זה, וכ"כ עוד ראשונים, שזה שאמרו שהודאה אינה מועילה – זה דוקא בגזלן דרב חסדא, ולא בגזלן דר' יוחנן. ע' ר' יונה וריטב"א).

(ע"ב) 'במגורשת ואינה מגורשת' – משמע, שאילו במגורשת ודאי – אין לה מזונות, הגם שלא נתן לה כתובתה עדיין. ודלא כשיטת הירושלמי. (ריטב"א).

(וכבר נחלקו בדבר הראשונים. וע' במובא בב"מ יב – חוברת כא.
ולפי מה שכתבו התוס', שמדובר בשיחוד לה קרקע למזונותיה, אין כל ראייה, כי במגורשת ודאי, גם אם ננקוט שיש לה מזונות, הלא כיון שיחוד לה, פשיטא שהיא ככל אדם. והריטב"א שהוכיח – הולך לשיטתו שחולק על התוס' וס"ל שמדובר שלא ייחד לה קרקע, וכדברי הרשב"ם).

'אף בשטר נמי לא קנה עד שיכתוב אחריות נכסים' – לפי שהאנס אינו מקפיד בדבר, ואם לא שגמר בדעתו להקנות לו, לא היה כותב אחריות. ומכל מקום, אם אמר לו האנס לכתוב לו אחריות בפירוש – מקחו בטל. וכן כתב רבנו יונה. (ריטב"א, ר"ן)

'ורב ביבי מסיים...' – מובא בשם השל"ה הק', שיש לקרוא בְּיָבִי, ולא בְּיָבִי.

דף מח

באורים, ציונים וראשי פרקים לעיון

'וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים...' – אבל גט המעושה שלא כדין, הרי הוא בטל ואינו גט כלל וכלל. והראשונים (בקדושין ג. ע"ש בסוגיא) בארו, מדוע אין אומרים כאן את הכלל 'דברים שבלב אינם דברים', והלא כיון שאמר 'רוצה אני' ונתן גט, מה לנו ולדברים הטמונים בלבו? ושני הסברים נתנו בדבר: